

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Ш. УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ КӨКШЕТАУ УНИВЕРСИТЕТІ
ЖАНЫНДАҒЫ САЯСИ ҚУҒЫН-СҮРГІН ҚҰРБАНДАРЫН АҚТАУ
ЖӨНІНДЕГІ ЖОБАЛАУ КЕҢСЕСІ**

**САЯСИ ҚУҒЫН-СҮРГІН ҚҰРБАНДАРЫН АҚТАУ ЖОБАСЫ
БОЙЫНША АРАЛЫҚ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЕСЕБІ**

Көкшетау 2021

*Ш. УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ КӨКШЕТАУ УНИВЕРСИТЕТІ
ЖАНЫНДАҒЫ САЯСИ ҚУҒЫН-СҮРГІН ҚҰРБАНДАРЫН АҚТАУ
ЖӨНІНДЕГІ ЖОБАЛАУ КЕҢСЕСІ*

**САЯСИ ҚУҒЫН-СҮРГІН ҚҰРБАНДАРЫН АҚТАУ ЖОБАСЫ
БОЙЫНША АРАЛЫҚ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЕСЕБІ**

1. Қысқаша кіріспе

Қазақстан Республикасының Президенті Қ.Қ. Тоқаев **2020 жылғы 24 қарашадағы** «Саяси қуғын-сүргін құрбандарын толық ақтау жөніндегі мемлекеттік комиссия құру туралы» Жарлығы шыққанға дейін саяси қуғын-сүргін тарихи кезеңі бойынша Республика көлемінде, соның ішінде Ақмола облысында жүйелі зерттеу жұмыстары ұйымдастырылмаған еді. Қуғын-сүргін құрбандары жайлы мәліметтері бар архив қорлары жабық күйде және жекелеген зерттеушілерге қол жетімді болмағандықтан, осы кезең бойынша толыққанды ғылыми көзқарас қалыптаспай отырғаны белгілі. Қазіргі таңға дейін саяси-қуғын сүргін құрбандары арасында қанша адам ақталып, қанша адам ақталмай қалғаны белгісіз боп отыр, сондай-ақ, мүліктік кәмпескеге ұшырап, таптық жау-элементі ретінде қуғындалған бай-кулақтар, шекара асып, туған жерін тастап, саяси босқындар, 1921-1922 және 1931-1933 жж., ашаршылық кезіне құрбан болған халық саны, зұлматты жылдары қуғындалған, құрбан болған ұлттық мәдениетті дамытуға үлес қосқан ағартушы-ғалымдар мен діни өкілдер саны және т.б. жайлы нақты статистикалық мәліметтер анықталмаған.

Осыған байланысты **2021 жылдың 19 қаңтарында** Саяси қуғын-сүргін құрбандарын ақтау жөніндегі Ақмола комиссиясы құрылған болатын. Комиссияның басты міндеті – кеңестік кезеңдегі саяси қуғын-сүргін құрбандарының барлық санаттарына қатысты тарихи әділеттілікті қалпына келтіру.

Осы орайда, зұлматты жылдардың ақтаңдақтарын анықтап, тарихи әділеттілік орнатып, саяси қуғын-сүргін құрбандарын толық ақтап, осы кезеңге ғылыми-тарихи баға беру Ақмола облысы аймақтық комиссиясы бірнеше отырыстар мен маңызды іс-шаралар өтті.

Атап айтқанда, **2021 жылдың 30 наурызында** Ақмола облысы әкімдігінде Ақмола облысының саяси қуғын-сүргін құрбандарын ақтау мәселелері жөніндегі комиссияның алғашқы отырыс өтіп, оған саяси қуғын-сүргін құрбандары жайлы шолу баяндамасымен **Сейітқасымов Аманбай Асылбайұлы** қатысты. Сол күні – **2021 жылдың 30 наурызында** Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университетінде «Отан тарихы және Рухани жаңғыру» кафедрасының ұйымдастыруымен **«Әлихан Бөкейхан және Есіл-Көкше өлкесінің саяси қуғын-сүргін құрбандары»** атты ғылыми-әдістемелік семинар өтті. Ғылыми семинарға т.ғ.к., профессор міндетін атқарушы **Сейітқасымов А.А.**, т.ғ.к., профессор міндетін атқарушы **Бексейітова А.Т.**, т.ғ.к., доцент **Өтегенов М.З.** және докторанттар мен магистранттар қатысып, баяндамалар жасады.

2021 жылдың 05 сәуірінде Ақмола облысының саяси қуғын-сүргін құрбандарын ақтау мәселелері жөніндегі комиссияның екінші отырысы өтті. Аталмыш іс-шараға **Сейітқасымов Аманбай Асылбайұлы** «Саяси қуғын-сүргін құрбандарына қатысты тарихи әділеттілікті қалпына келтіру» баяндамасымен қатысып, өзекті мәселелер мен ұсыныстарды көтерген болатын.

2021 жылдың 28 мамырында Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университетінде «Отан тарихы және Рухани жаңғыру» кафедрасының ұйымдастыруымен Саяси қуғын-сүргін мен ашаршылық құрбандарын еске алуға арналған дөңгелек өтті. Дөңгелек үстел жұмысына **Қазақстан Республикасы Парламент Мәжілісінің депутаты Саиров Ерлан Бижахметұлы**, Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университетінің Әлеуметтік-мәдени даму жөніндегі проректоры **Байтук Ғалым Сембекұлы**, Тарих, заңтану, өнер және спорт факультетінің деканы **Бексейітова Ақбота Тастамбекқызы** және жас ғалымдар – докторанттар мен магистранттар қатысты.

2021 жылдың 08 маусымында Ақмола облысының саяси қуғын-сүргін құрбандарын ақтау мәселелері жөніндегі комиссияның үшінші отырысы өтіп, іс-шараға **Ақмола облысы әкімі Маржықпаев Ермек Боранбайұлы** қатыстып жетекшілік етті. Осы іс-шараға Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университетінен **Сейітқасымов Аманбай Асылбайұлы** «Жаппай саяси қуғын-сүргінді зерттеудің қазіргі таңдағы бағыттары мен дереккөздері» атты баяндамасымен қатысты.

2021 жылдың 11 маусымында Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті жанында «Саяси қуғын-сүргін құрбандарын ақтау жөнінде Жобалық кеңсе ашылып, оған университеттің тарихшы-ғалымдары мен жергілікті өлкетанушы-зерттеушілер жұмысқа тартылды

(<https://kokshetautv.kz/ru/news/society/reabilitaciya-zhertv-politicheskikh-repressii-budet-prodolzhena>).

2021 жылдың 14 маусымында Саяси қуғын-сүргін құрбандар ақтау Мемлекеттік комиссиясының мүшелері – **Қасымов Сабыр Ахметжанұлы мен Әбдіғалиев Берік Бақытұлы** Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университетіне келіп, Жобалық кеңсенің жұмысымен танысу мақсатында дөңгелек үстел ұйымдастырды. Іс-шараны **Ш. Уәлиханов атындағы**

Көкшетау университетінің ректоры Сырлыбаев Марат Қадірұлы жүргізіп, басқарды. Сондай-ақ дөңгелек үстелге **Ақмола облысы әкімінің орынбасары Мысырәлімова Айна Ермекқызы, т.ғ.к., профессор міндетін атқарушы Бексейітова А.Т., т.ғ.к., доцент Өтегенов М.З.** және гуманитарлық ғылымдар магистрі **Төлепбергенов Ғ.М.** есептік баяндамалар жасады.

Маусым айының ішінде Жобалау кеңсесі аясында **7 зерттеу бағыты** бойынша жұмыс топтары құрылып, әр топқа жетекшілер тағайындалды.

1 топ - ақталмаған құрбандар мен ГУЛАГ лагерлерінде болған зардап шеккендер бойынша;

2 топ - Қазақстанға күштеп, мәжбүрлеп жер аударылғандар және арнайы қоныс аударылғандар бойынша;

3 топ - көтерілістерді басу барысында сотсыз және тергеусіз атылған, сондай-ақ осы көтерілістерге қатысқаны және қолдауы үшін соттан тыс және сот органдарымен қуғын-сүргінге ұшыраған күштеп ұжымдастыру құрбандарын, кулактарды, байларды, жартылай феодалдарды және шаруаларды ақтау бойынша;

4 топ – 1916-1930 жж. Қазақстандық саяси босқындарды ақтау бойынша;

5 топ - саяси қуғын-сүргін құрбандары – дәстүрлі дін өкілдерін ақтау бойынша;

6 топ - 1939-1945 жылдары фашистік Германия мен басқа да еуропа елдерінің тұтқынында болған әскери тұтқындарды ақтау бойынша;

7 топ – саяси сөз сөйлеу, көпшілік алдында баяндама жасау, және сонымен қатар, қызметтік, ғылыми, мәдени және өзге де салалар бойынша қуғын-сүргінге ұшыраған тұлғаларды зерттеу бойынша жұмыстар жасайды.

Аталмыш жеті топ осы бағыттар бойынша мәліметтерді, деректерді іздестіру және т.б. міндеттері қойылды:

- ақталмаған құрбандар мен ГУЛАГ лагерлерінің тізімін құрастыру, лагерьлердің картасын реконструкциялау, орны мен ресми атауын, нөмірін анықтау, далалық-ғылыми зерттеулер барысында жергілікті тұрғындардан естелік деректер жинау және т.б.;
- ашық және жабық архив қорларынан Қазақстанға күштеп жер аударылғандар мен арнайы қоныс аударылғандарға қатысты мәліметтерді іздестіру, олардың тізімін құрастыру және т.б.;
- совет билігіне бас көтерулердің негізгі ошақтарын анықтау үшін облыс аумағы көлемінде жергілікті елдімекендерге далалық-ғылыми зерттеулер жүргізу, ОГПУ үштігімен сотсыз және сот органдарымен қуғын-сүргінге ұшыраған бай-кулактардың және өзге де құрбандардың тізімін даярлау мақсатында ашық және жабық архив қорларындағы істерді қарастыру және т.б.;
- 1916-1930 жж. Ақмола облысы аумағынан Отанды тастап, бас сауғалап қашуға мәжбүр болған саяси босқындардың тізімін құрастыру мақсатында зерттеу бағытына қатысты Ақмола облысы мемлекеттік архивінің қорларында бар барлық істермен танысып, мәліметтерді жинастыру, саяси қашқындардың қашу бағыттарын анықтау, олардың отбасылық құрамын, жас ерекшеліктерін, шекараалық аймақта қызыл әскермен қақтығыстары жайлы деректерді, жол бойында ауырған науқастар мен өлген адамдардың санын, және саяси босқындарға тағылған айыптау баптарын анықтау;
- саяси қуғын-сүргін құрбандары болған дәстүрлі дін өкілдерінің тізімін құрастыру мақсатында ашық және жабық архив қорларындағы істерді қарастыру, Ақмола облысы аумағында зұлматты жылдары қиратылып, бұзылған, тоналған мешіттер мен шіркеулердің тізімін құрастыру, олардың орнын анықтап, картасын жасау, жергілікті елдімекен тұрғындарынан ауызша деректер жинастыру және т.б.;
- 1939-1945 жылдары фашистік Германия мен басқа да еуропа елдерінің тұтқынында болған әскери тұтқындарды ақтау бағыты аясында ашық және жабық архив қорларындағы істерді қарастыру және т.б.;
- саяси сөз сөйлеу, көпшілік алдында баяндама жасау, және сонымен қатар, қызметтік, ғылыми, мәдени және өзге де салалар

бойынша қуғын-сүргінге ұшыраған тұлғаларды анықтау мақсатында ашық және жабық архив қорларын қарастыру, жергілікті елді мекендерге далалық-ғылыми зерттеулер ұйымдастыру және т.б.;

- барлық (7) бағыттар бойынша жаппай саяси қуғын-сүргінге әкеп соққан тарихи мән-жайлар мен оқиғалар туралы мәліметтер көрсетілген фактологиялық деректерді, куәліктерді анықтау мақсатында жабық қорлардың материалдарын, ҚР Орталық Архивін, ҚР Президенті архивінің, облыстық және аудандық архивтердің материалдарын, облыстық және аудандық комиссиялардың осы науқандары бойынша шешімдер мен материалдарды зерделеу.

Қазіргі таңда, Ақмола облысы мемлекеттік архиві қорлары және Ақмола облысы Полиция департаментінің жабық қорларымен жұмыс жасап, саяси қуғын-сүргін құрбандарын ақтау бойынша тиісті істерді қарастыруда.

Сонымен қатар, Жобалық кеңсенің зерттеу топтары ақпараттық-насихаттық бағыттағы жұмыстарды белсенді жүргізуде. Осы есептік кезең уақыт аралығында келесі мақалалар жарыққа шықты:

- «Ақмола губерниясындағы ажал араны», авторы – т.ғ.к. Сейітқасымов А.А., 27 маусым 2021 жыл, «Егемен Қазақстан» газеті <https://egemen.kz/article/279763-aqmola-guberniyasyndaghy-adgal-arany>;
- «Ақмола өңіріндегі 1921-1922 жылдардағы ашаршылық толық зерттелді ме?», авторы – т.ғ.к. Сейітқасымов А.А., 27 сәуір 2021 жыл, «Арқа ажары» газеті;
- «В судьбе семей – трагедия народа», авторлары - т.ғ.к. Сейітқасымов А.А., Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университетінің магистранты Тюлебаева О.С., 29 сәуір 2021 жыл, «Ақмолинская правда» газеті;
- «Зұлмат жылдар қасіреті жан-жақты зерттеліп, жазықсыз жаппа шеккендер толық ақталуы тиіс», авторы - Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университетінің ректоры Сырлыбаев М.Қ., 21 тамыз 2021 жыл, «Арқа ажары» газеті.

Сондай-ақ, фейсбук әлеуметтік желісінде «Ақмола облысы саяси қуғын-сүргін құрбандарын ақтау» атты қауымдастық парақшасы ашылып, онда Жобалық кеңсе аясында құрылған зерттеу топтарымен жүргізіліп жатқан жұмыстар келесі ақпараттар берілді:

- <https://www.facebook.com/groups/188877329880574/permalink/> 8 қыркүйек 2021 жыл;
- <https://www.facebook.com/groups/188877329880574/permalink/188903446544629/> 8 қыркүйек 2021 жыл;
- <https://www.facebook.com/groups/188877329880574/permalink/193468482754792/> 16 қыркүйек 2021 жыл;
- <https://www.facebook.com/groups/188877329880574/permalink/194039279364379/> 17 қыркүйек 2021 жыл;

- <https://www.facebook.com/100072521775662/videos/576613156899159> / 19 қыркүйек 2021 жыл;
- <https://www.facebook.com/groups/188877329880574/permalink/195940465840927/> 22 қыркүйек 2021 жыл;
- <https://www.facebook.com/groups/188877329880574/permalink/197169435718030/> 23 қыркүйек 2021 жыл;

НӘТИЖЕЛЕР.

Зерттеу тобының ғалымдары Ақмола облысы Полиция департаменті архивінің жабық қорларында жұмыс істеп, осы есептік кезең ішінде аралық нәтижелерге қол жеткізіп отыр. Соның ішінде келесі **ақталмаған саяси қуғын-сүргін құрбандарының тізімі ақтау бойынша Мемлекеттік комиссияның қаралуына ұсынылады:**

1. Алижанов Балтабай, туған жылы – 1917, өтеу жазасы - ЕТЛ (еңбекпен түзеу лагерінде) 10 жыл;
2. Уваисов Негмет, туған жылы 1908, өтеу жазасы - ЕТЛ-де 10 жыл;
3. Андросюк Василий Дорофеевич, туған жылы 1905, өтеу жазасы – ЕТЛ-де 10 жыл;
4. Байманов Дисюмбай, туған жылы 1908, өтеу жазасы – ЕТЛ-де 8 жыл;
5. Гофман Эдуард Георгиевич, туған жылы 1917, өтеу жазасы –10 жыл;
6. Бердыбеков Трахан (Таракани), туған жылы шамамен 1875, өтеу жазасы – ЕТК (еңбекпен түзеу колониясында) 8 жыл;
7. Попов Александр Федорович, туған жылы 1897, өтеу жазасы – ЕТК-да 8 жыл;
8. Виноградов Алексей Михайлович, туған жылы 1901, өтеу жазасы – белгісіз;
9. Крутиков Андрей Николаевич, туған жылы 1890, өтеу жазасы – белгісіз;
10. Голубев Василий Павлович, туған жылы 1882, өтеу жазасы – белгісіз;
11. Варенников Евгений Афанасьевич, туған жылы 1904, өтеу жазасы – белгісіз;
12. Зубко Мефодий Григорьевич, туған жылы 1893, өтеу жазасы – белгісіз;
13. Винцев Иван Федорович, туған жылы 1912, өтеу жазасы – ЕТЛ-де 10 жыл;
14. Гинц Фридрих Карлович, туған жылы 1901, өтеу жазасы – белгісіз;
15. Дубровин Андрей Ильич, туған жылы 1912, өтеу жазасы – белгісіз;

16. Демидов Николай Осипович, туған жылы 1912, өтеу жазасы – белгісіз;
17. Осипов Александр Семенович, туған жылы 1896, өтеу жазасы белгісіз;
18. Садвакасов Кенебай, туған жылы 1912, өтеу жазасы – белгісіз;
19. Прилепкина Лукерья Яковлевна, туған жылы 1904, өтеу жазасы белгісіз;
20. Долиненко-Балгабекова Екатерина Федоровна, туған жылы 1924, өтеу жазасы – 5 жыл;
21. Сугралинов Бапи, туған жылы 1884, өтеу жазасы – 18 жыл;
22. Ергалиев Абди, туған жылы 1892, өтеу жазасы – 25 жыл;
23. Маслов Петр Васильевич, туған жылы 1911, өтеу жазасы - ату жазасы, 58 бап;
24. Глухоманчук Дмитрий Дмитриевич, туған жылы 1892, өтеу жазасы – ЕТК-да 8 жыл;
25. Галиев Нагим Садыкович, туған жылы 1874, өтеу жазасы – ЕТК-да 10 жыл;
26. Дарбаев Каиркен, туған жылы 1918, өтеу жазасы – ЕТК-да 15 жыл;
27. Дацук Захар Ипполитович, туған жылы 1905, өтеу жазасы – ату жазасы, 58 бап;
28. Жайсамбаев Мергали, туған жылы 1980, өтеу жазасы – шешім жоқ;
29. Князькин Анисим Степанович, туған жылы 1898, өтеу жазасы – ЕТК-де 5 жыл;
30. Кобзарь Владимир Тихонович, туған жылы 1911, өтеу жазасы – ЕТЛ-де 6 жыл;
31. Ирлик Яков Тимофеевич, 1892, өтеу жазасы – жазадан қашқан, шешім жоқ;
32. Кунмов Федор Григорьевич, туған жылы 1891, өтеу жазасы – ЕТЛ-де 5 жыл;
33. Кленов Алексей Яковлевич, туған жылы 1915, өтеу жазасы – ЕТК-да 7 жыл;
34. Крутков Иван Маркович, туған жылы 1893, өтеу жазасы – ЕТК-да 10 жыл;
35. Кузнецов Сергей Петрович, туған жылы 1908, өтеу жазасы – ату жазасы ЕТК-да 15 жылға ауыстырылған;
36. Касьянов Николай Александрович, туған жыл 1907, өтеу жазасы – ЕТК-да 5 жыл;
37. Королюк Иван Федорович, туған жылы 1909, өтеу жазасы – ЕТК-да 4 жыл;
38. Лялькин Иван Петрович, туған жылы 1907, өтеу жазасы – ЕТК-да 10 жыл;
39. Леонов Михаил Андреевич, туған жылы 1877, өтеу жазасы – ЕТК-да 10 жыл;

40. Мукушев Имангалий, туған жылы 1902, өтеу жазасы – шешім жоқ;
41. Мусин Макиш, туған жылы 1890, өтеу жазасы – ЕТК-да 10 жыл;
42. Муравский Томаш Станиславови, туған жылы 1886, өтеу жазасы – шешім жоқ;
43. Мустафин Абдулла, туған жылы 1885, өтеу жазасы – жазадан қашқан, шешім жоқ;
44. Маслов Петр Васильевич, туған жылы 1911, өтеу жазасы – ату жазасы;
45. Осокина София Васильевна, туған жылы 1922, өтеу жазасы – ОГПУ үштігімен ату жазасына кесілген;
46. Пономарев Георгий Петрович, туған жылы 1915, өтеу жазасы – ЕТК-да 10 жыл;
47. Пряхин Иван Тереньевич, туған жылы 1911 жылы, өтеу жазасы – шешім жоқ;
48. Проскура Григорий Степанович, туған жылы 1890, өтеу жазасы – шешім жоқ;
49. Проскура Степан Степанович, туған жылы 1896, өтеу жазасы – шешім жоқ;
50. Святушев Алексей Александрович, туған жылы 1913, өтеу жазасы – ЕТК, мерзімі белгісіз;
51. Тлеубаев Акан, туған жылы 1900, өтеу жазасы – белгісіз;
52. Усенов Каиржан, туған жылы 1888, өтеу жазасы – 15 жыл.

Ақталмаған, күштеп Қазақстанға жер аударылған және арнайы қоныс аударылғандар («немістер» есепке алу санаты) бойынша Ақмола облысы Полиция департаментінің жабық 9 қорының 318 істері қаралды.

1930-1940 жылдар аралығында Ақмола облысы күштеп жер аударылғандардың аралық тізімі:

1. Отағасы - Финк Готлиб Карлович, туған жыл 1918,
2. Жұбайы - Финк Гермина Ивановна, туған жылы 1918
3. Қызы - Финк Ирма Готлибовна, туған жылы 1942
4. Қызы - Финк Гильда Готлибовна, туған жылы 1944
5. Ұлы - Финк Готлиб Готлибович, туған жылы 1946.
6. Отағасы - Тах Генрих Генрихович, туған жылы 1897
7. Жұбайы - Тах Тереза Карловна (1899)
8. Ұлы - Тах Андрей Генрихович (1925)
9. Ұлы - Тах Фридрих Генрихович (1929)
10. Қызы - Тах Мария Генриховна (1931)
11. Қызы - Тах Тереза Генриховна (1935)
12. Ұлы - Тах Иван Генрихович (1938)
13. Михель Виктор Александрович (1932)
14. Отағасы Финк Фридрих Карлович (1900)
15. Жұбайы - Финк Елизавета Генриховна (1904)
16. Ұлы - Финк Карл Фридрихович (1927),

17. Келіні - Финк Мария Ивановна (1928)
18. Қызы - Финк Германа Фридриховна (1930),
19. Ұлы Фридрих Фридрихович (1934)
20. Ұлы - Финк Александр Фридрихович (1936)
21. Қызы - Финк Фрида Фридриховна (1938)
22. Қызы - Финк Эльза Фридриховна (1948)
23. Отағасы - Финк Генрих Фридрихович (1925)
24. Жұбайы - Финк София Карловна (1927)
25. Ұлы - Финк Генрих Генрихович (1948)
26. Либрехт Софья Фридриховна (1895)
27. Ұлы - Либрехт Фридрих Генрихович (1929)
28. Қызы - Либрехт София Генриховна (1923)
29. Қызы - Либрехт Ольга Генриховна (1934)
30. Ұлы - Либрехт Карл Генрихович (1937)
31. Немересі - Либрехт Виктор Генрихович (1947)
32. Отағасы - Бастрон Егор Егорович (1920),
33. Жұбайы - Бастрон Эмилия Ивановна (1926)
34. Ұлы - Бастрон Давид Егорович (1949),
35. Шешесі - Бастрон Анна-Елизавета (1892)
36. Інісі - Бастрон Генрих Егорович (1931)
37. Інісі - Бастрон Иван Егорович (1935),
38. Әкесі - Бастрон Егор Егорович (1899 г.р.)
39. Отағасы - Бастрон Генрих Егорович (1897)
40. Жұбайы - Бастрон Терезя Карловна (1903)
41. Қызы - Бастрон Терезия Генриховна (1936)

БАРЛЫҒЫ – САЯСИ ҚУҒЫН-СҮРГІН ҚҰРБАНЫ БОЛҒАН 93 АДАМ МЕМЛЕКЕТТІК КОМИССИЯҒА АҚТАУҒА ҰСЫНЫЛАДЫ.

ЗЕРТТЕУ ТОПТАРЫНЫҢ ЖҰМЫСТАРЫ.

Ақталмаған құрбандар мен ГУЛАГ лагерлерінде болған зардап шеккендер бойынша Ізерттеу тобы (Сейітқасымов А.А., Наурызбаев Е.А., Жусупова Р.К., Шапкенов А.А.) қажетті материалдарды екі бағыт бойынша іздестіруде: бірінші бағыт - Ақмола облысы Полиция департаментінің жабық қорларында архив деректерімен жұмыс, екінші бағыт – жергілікті елді мекендеріне барып тұрғындардан сұқбат алу және лагерлер орындарына далалық ғылыми-зерттеу экспедициялар жасау. Екі бағытта әжептеуір ресурстарды талап етеді. Қазіргі уақытта Ақмола облысы Полиция департаментінің жабық қорларында архив деректерімен жұмыс қарқын алып жүруде. Ал алғашқы далалық ғылыми-зерттеу экспедициялары қыркүйек айларында жоспарланып жүзеге асырылды.

7 қыркүйек күні «Саяси қуғын-сүргін құрбандарын ақтау» жобасы аясында құрылған ғылыми комиссия координаторы Сейітқасымов Аманбай Асылбайұлы бастаған зерттеуші-ғалымдар тобы - Ш. Уәлиханов атындағы

Көкшетау университетінің Қазақстан тарихы және Рухани жаңғыру кафедрасының оқытушы-ғалымдары, докторанттар мен магистранттар, және сондай-ақ, Зеренді ауданының мемлекеттік архивінің директоры Сейфулин Тілеген Ержігітұлы, Тарихи мәдени мұраны қорғау және пайдалану орталығының директор міндетін атқарушысы Рахимжанова Гүлім Амангелдіқызы, Ақмола облысының мәдениет, архивтер мен құжаттамалар басқармасының архивтер жұмысын қамтамасыз ету бөлімінің бас маманы Ержан Әлпейісұлы Бекеев Ақмола облысы Зеренді ауданының Уголки, Баратай, Симферополь елдімекендеріне іс-сапармен (ғылыми далалық зерттеу) барып қайтты.

Ғылыми далалық зерттеу жұмысының басты мақсаты - Зеренді ауданының Баратай, Уголки, Симферополь елдімекендері бойында орналасқан ХХ ғасырдың 30-50 жж. саяси тұтқындар лагерлеріне барлау жұмыстарын жүргізу және жергілікті тұрғындардан осы лагерлер жайлы естелік әңгімелер, ауызша түпнұсқа деректер жинау және т.б.

Зерттеу жұмысы барысында топ мүшелері Уголки ауылының тұрғындары Закирин Қожабек Нығметжан ағамызбен және 1941 жылы соғыстың алғашқы күз айларында Саратов облысынан күштеп қоныс аударылған немістер отбасылары арасында болған Кем Фрида Георгьевна апамызбен кездесіп, тұтқындар азап шеккен лагер туралы естеліктерін жазып алды. Сондай-ақ, зерттеу тобы Симферополь ауылдық округіне қарасты Озерный елдімекені жанында ХХ ғасырдың 30-50 жж орналасқан саяси тұтқындар лагерінің орнына да барлау жұмыстарын жасап қайтты.

Бұл бірегей жобаның тырнақалды нәтиже көрсеткіштері қана, алда әлі қырауар жұмыс күтіп тұр. Зерттеу тобы саяси тұтқындар лагерлер желісінің картасын қалпына келтіріп, барынша мәліметтерді толықтыруға тырысатын болады.

Кем Фрида Георгьевна

1938 жылы Саратов облысы Бальцер қаласының тумасы. 1941 жылы қыркүйек айының басында 3 жасар Фрида Георгьевна отбасымен бірге Зеренді ауданының Баратай ауылына күштеп қоныстандырылады. Кейін әкесі Уголки селосына жұмыс тауып, отбасымен бірге көшеді.

Активация Windows
Полная информация Windows, перейдите к

Ал 16 қыркүйек күні «Саяси қуғын-сүргін құрбандарын ақтау» жобасы аясында Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті жанындағы ғылыми комиссияның координаторы **Сейітқасымов Аманбай Асылбайұлы** Зеренді ауданының Симферополь және Бұлақ ауылдарына далалық-ғылыми іс-сапармен барып, сол ауылдардың жергілікті ақсақалдарымен, тұрғындарымен кездесіп, олардан ауызша сұқбат алып, ғылыми жобаға қатысты мәліметтерді жинастыра алды.

Атап айтқанда, Симферополь ауылының 90 жастағы қариясы Омаров Ғалым өткен ғасырдың 50-ші жылдары Озерный ауылының жанындағы лагерьде әкесі «стрелок» - күзетші болғанын айтып, өз естеліктерімен бөлісті. Лагерь тұтқындарының күнделікті өмірінен де мәліметтер берді («тұтқындағы адамдар ауыл жанында егін екті», «Су мұнарасын жапондықтар кірпіштен қалап тұрғызды» және т.б.). Ал Бұлақ ауылының ақсақалы (туған жылы 1928 жыл) Баймұратов Мәнәп тоталитарлық казармалық жүйенің қылышынан қан тамған жылдары Озерный ауылындағы МТС токарь болып жұмыс істеген екен. Жас токарь Мәнәп сол жылдары лагерьдегі тұтқындардың өлі денелері қоймада бірінің үстіне бірі үйіліп тұрғанын және тағы басқа жантүршігерлік оқиғаларды өз көзімен көргенін айтты.

Топ басшысы Аманбай Асылбайұлы экспедициядан оралысымен Нұрсұлтан қаласындағы Жапон елшілігіне хабарласып, Озерный лагерінде тұтқын болған жапон әскерилері жайлы мәліметпен бөлісті. Озерный лагері туралы мәлімет жапондықтарды қатты қызығушылығын тудырды. Қазіргі таңда Озерный лагерін зерттеу, тарихи орнын қорғау, насихаттау бойынша екіжақты келіссөздер жүргізілуде.

Қазақстанға күштеп, мәжбүрлеп жер аударылғандар және арнайы қоныс аударылғандар бойынша 2 зерттеу тобы (*Куштаева А.Б., Идрисов Р.А., Абдрахманова С.А.*).

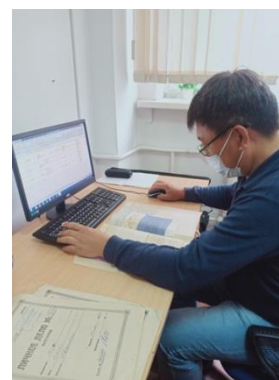
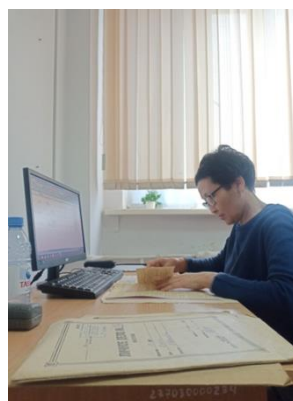
Жұмыс тобы қызметінің бағыты: Жаппай саяси қуғын-сүргінге әкеп соққан тарихи мән-жайлар мен оқиғалар туралы мәліметтер көрсетілген фактологиялық деректерді, куәліктерді анықтау мақсатында ҚР ОММ қорларының, ҚР Президенті Архивінің, Ақмола облысы полиция департаментінің жабық қорларының, облыстық және аудандық мұрағаттардың материалдарын, облыстық және аудандық комиссиялардың осы науқандары бойынша шешімдер мен материалдарды зерделеу.

Жұмыс тобы ҚР БП Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің Ақмола облысы бойынша басқармасының архивінде аймақтық комиссияның қорытындысын дайындау үшін ақталмаған саяси қуғын-сүргіндер құрбандарының деректерін өңірлік комиссияның қарауына

одан әрі шығару үшін электрондық деректер базасын қалыптастыру бойынша жұмысты бастады.

Қазақстанға күштеп жер аударылған және арнайы қоныс аударылғандар, соның ішінде «немістер» - есепке алу санаты бойынша арнайы қоныс аударылғандардың 9 қорының 301 жеке істері қаралды және зерделеніп талданды.

Оның ішінде:

Ақмола облысына 1930-1940 жылдары келген және КСРО ІІМ 1954 жылғы 20 тамыздағы №00813 және 1955 жылғы 16 желтоқсандағы № 0601 бұйрықтары негізінде арнайы қоныс аударушылар есебінен шығарылған арнайы қоныс аударушылар.

Архивтегі жұмыс кезеңі: маусым-тамыз-қыркүйек айлары, 2021 ж. есепті кезеңде жұмыс тобының мүшелеріне берілген істердің саны мен күні, аты-жөні жазылған жазбалар журналында ақпарат бар.

Қазіргі уақытта 2 зерттеу топ құрамы архив қорларында зерттеу жұмыстарын жалғастыруда.

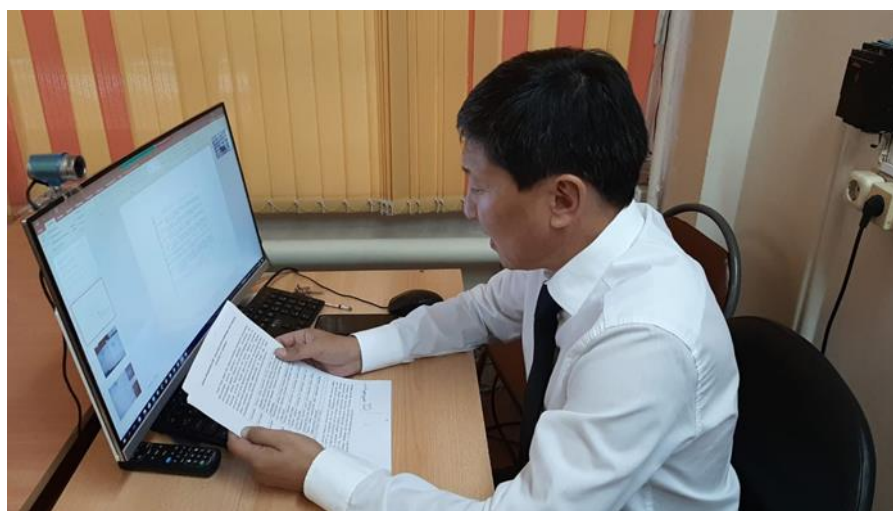
Көтерілістерді басу барысында сотсыз және тергеусіз атылған, сондай-ақ осы көтерілістерге қатысқаны және қолдауы үшін соттан тыс және сот органдарымен қуғын-сүргінге ұшыраған күштеп ұжымдастыру құрбандарын, кулактарды, байларды, жартылай

феодалдарды және шаруаларды ақтау бойынша 3 зерттеу тобы
(Утегенов М.З., Шукеева А.Т., Абиьқадыров А.Б.)

3 зерттеу тобының жұмыс бағыты зұлматты жылдардың әр алуан тақырыптарын қозғағандықтан, топ құрамының зерттеушілер жобаның өзге де бағыттарын қамтып, белсенді жұмыс атқарды. Мысалға топ жетекшісі Марат Зеннатұлы қатарынан екі рет Мемлекеттік комиссияның республикалық онлайн-семинарға баяндама оқып, Жобалық кеңсе жұмысы жайлы ақпарат берсе, топ мүшелері Арман Баянұлы мен Айнұр Таласбекқызы Зеренді ауданында орны сақталған тұтқындар лагері жайлы тың деректер тауып, Жобалық кеңсенің жұмысына серпін берді.

3 топ зерттеу құрамы өз жұмысын тамыз айынан бастап, бірнеше іс-шаралардың ұйымдастыруына ат салысып, өзге де зерттеу жұмыстарына белсене қатысты.

27 тамыз күні Павлодар облысы әкімдігі ұйымдастырған «372 көтерілісті басу барысында сотсыз және тергеусіз атылған, сондай-ақ осы көтерілістерге қатысқаны және қолдағаны үшін соттан тыс және сот органдары қуғын-сүргіндерге ұшыраған саяси қуғын-сүргіндер құрбандары

туралы ақпарат және материалдар жинау жөніндегі жұмыс тәжірибесімен алмасу туралы» республикалық онлайн-семинарға Ақмола облысы өңірлік комиссиясынан Утегенов Марат Зеннатұлы баяндама жасады. Баяндамада Марат Зеннатұлы Ақмола облысы аймағында Совет билігінің саясатына қарсы бас көтерілер жайлы фактілер келтіріп, негізгі ошақтарын атап өтті. Сонымен қатар, зерттеу тобы қоғаммен кері байланыс орнатып, жобаға қатысты архив қорларында кездеспейтін, тың деректер мен мәліметтерді жинастырып жатқаны жайлы айтты. Мысалға, кейбір қала тұрғындары өздері келіп отбасыларының тарихымен бөлісуде. Мәселен, қазір Нұр-Сұлтан қаласында тұратын Баратай ауылының тумасы Абиькадыров Самат Серикбаевич атасының ұжымдастыру жылдарында малдары тәркіленіп қудаланғандығы жөнінде мәліметпен бөлісті.

Ақмола облысының мемлекеттік мұрағатының құнды құжаттарының ішінде біздің жұмыс тобымызды қызықтырған «Ақмола губерниясының Көкшетау уездік кеңестік жұмысшы-шаруа милициясының» баяндамалары, есептері мен мәліметтері жинақталған қорларды атауға болады (Қор 54. Тізім 1.), мәселен бұл құжатта халықтың бас көтеруіне қатысты және көтеріліс орындары мен нақты адамдардың есімдеріне қатысты мәліметтер жинақталған.

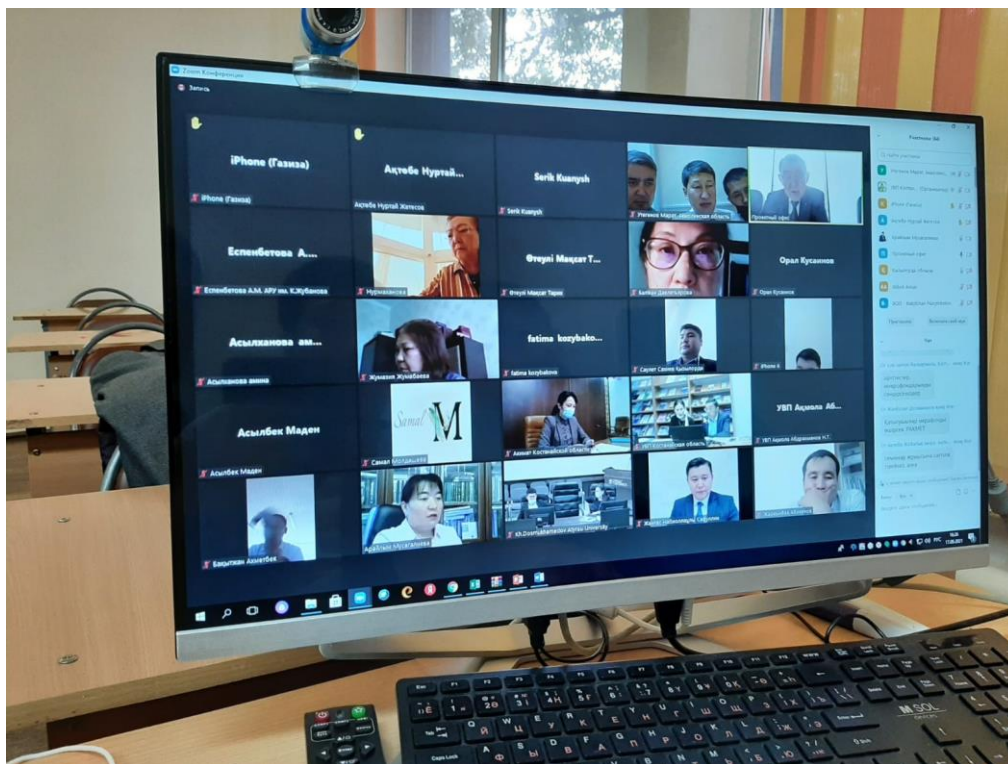

17 қыркүйек күні Қостанай облысының жобалық кеңсесінің ұйымдастыруымен саяси қуғын-сүргін құрбандарын ақтау республикалық комиссиясының 3 зерттеу бағыты бойынша «Кулактарды, байларды, жартылай феодалдарды (орта шаруаларды) және крестьян-шаруаларды ақтау бойынша қорытындылар мен ұсынымдар әзірлеу, зерделеу бойынша материалдар жинау бойынша ақпарат және жұмыс тәжірибесімен алмасу туралы» семинарға т.ғ.к., доцент **Утегенов Марат Зеннатұлы** қатысып, өзі басшылық ететін топтың жұмыс барысы жайлы баяндама жасады.

Баяндамада Марат Зеннатұлы топ құрамы қазіргі уақытта бай-кулактарға қатысты құжаттарды қарастырып аты-жөндері мен

категорияларын анықтап тізімдерін жасап жатқаны жайлы тоқталды. «Категорияларды анықтау өте маңызды, өйткені байлық-дәулетіне /мал санына/ қарамай қудаланған отбасылар жеткілікті. Мұндай фактілердің болуы негізінен олардың әлеуметтік шығу тегіне байланысты және кәмпескелеу мен ұжымдастырудың жоспарын асыра орындаумен байланысты жүргізілген», - деп маңызды жайттарға баса назар аударды.

Мемлекеттік комиссияның қызметін сүйемелдеу бойынша жобалық кеңсенің жетекшісі **Сабыр Ахметжанұлы Қасымов** пен өңірлік топ жетекшілері Марат Зеннатұлы жасаған баяндамаға жоғары баға берді.

Есептік кезең барысында жұмыс тобының мүшелері «бай-кулактар» қатарына жатқызылып қудалануы мен жазалануы жайлы мәліметтер жинау барысында Ақмола облысының мемлекеттік мұрағаты мен Зеренді ауданының мұрағат қорларында зерттеу жұмыстарымен айналысты.

247-қор/1418, 1-тізім /Көкшетау ауданының байлары мен кулактарының тізімі/ 196 бірлік, мұнда жалпы тізім есептер мен әрбір адамның жеке ісі берілген, 247-қор, 1-тізім, 10іс 193а-210,

54-қор, 1-тізім, 175-іс,

11-қор, 1-тізім, 30-п, ұжымдастыру барысы жайлы жарты жылдық статистикалық есеп 1937 ж.

51-қор, 1-тізім, 100-іс, Ауылшаруашылығын ұжымдастыру жайлы құжаттар мен материалдар жинағы

51-қор, 1-тізім, 101-іс, Ауылшаруашылығын ұжымдастыру жайлы /1927-1932жж/

11-қор, 1-тізім, 21-84-істер. Ұжымдастыруға қастысты құжаттар.

Қорытынды мен ұсыныстар:

Ақмола облысының мемлекеттік мұрағатының құжаттары мен материалдарымен қатар бүкіл облыс көлемі бойынша ұжымдастыруға қатысты толық ақпараттар алу үшін аудандар мен орталық мұрағаттарда жұмыс жасау керек. Қазіргі таңда облыстың барлық аудандық мұрағаттарымен осы мақсатта ақпарат алмасу жұмысы жүргізілуде.

1916-1930 ж.ж. қазақстандық саяси босқындар бойынша 4 зерттеу тобы (Уалиев Т.А., Сейтенова С.Ж., Жаманова Г.Т.) өз жұмысын 10 тамызда Ақмола облысының мемлекеттік архивінде бастады. Есептік кезеңде Ақмола облысына шектес өңірден Аиртав ауданынан қашқан кулактар мен байлардың тізімі (ауылдардың орны көрсетілген) анықталды, олардың мекен-жайлары 1932 жылғы деректер бойынша белгіленбеген-отбасы мүшелерінің сандық құрамы бар - 760 адам, Архив материалы сканерленген барлығы 52 бет, беттер зақымдалған, осыған байланысты толық емес деректер бар (247/1418 қор, 1-тізімдеме, №197 іс). Сондай-ақ қашқандардың, бірақ ОГПУ-ден ұсталғандар бойынша істердің мәліметтері және олардың Оңтүстік Қазақстанға шығарылғанын растайтын мәліметтері бар материалдар табылды, барлығы-128 адам, тегі бойынша тізім бар. Архив материалында босатылған, қайтыс болған және ұсталғандар туралы қолжазба белгілері бар, Мұрағат материалы сканерленген (247/1418 қор, 1-тізімдеме, №195 іс).

Бұдан басқа, елден қашуға әрекет жасауға болатын болжамды себептер анықталды, бұл партия, әкімшілік қызметкерлер тарапынан олардың әлеуметтік жағдайына байланысты отбасы мүшелеріне қысым жасалуына байланысты, айыппұлдар, партиядан шығару, жаза - қылмыстық жауапкершілік көзделеді (Архив материалында кейбір тегі бойынша деректер бар, Архив материалы сканерленген).

Төменде **14 қор, 1 тізімнің №3 ісінен** үзінді. (орфография мен пунктуация және баяндау стилі сақталған)

Сводка фактов о наиболее выдающихся преступлениях по Атбасарскому району с 5 марта по 5 апреля 1931 года. «2 Апреля с/г поступило сведения о том, что в ауле №15 Кокчетавского района расположенного в 40 верстах от города Атбасара по реке Ащылы во время пути следования ...(неразборчиво) из города Кокчатава в Атбасар был произведен налет бежавшим баями из аула №17 Атбасарского района ... которыми был отобран скот принадлежащий колхозу №17 аула Атбасарского района ранее конфискованный у этих баев. Для выяснения данного факта был командирован Нач. Уро с одним милиционером. Прибыв на территорию Кокчетавского района аула №15 получивши сведения, что бежавшие баи находятся в каждом дворе №15 аула. Баи не только Атбасарского района, но кургальджинского и др... Точных сведения в каком ауле баи ограбившие выяснить не удалось. Для поимки баев была проведена операция ночью, дабы не дать возможность бежать баям из других аулов.

Всего было задержано 15 человек исключительно Атбасарского района, из них оказалось бежавших баев 6 человек, остальные не выяснены. Изъято 12 лошадей, несколько коров и коз, которые переданы колхозу №15 аула под расписку. Утром от аула явилась делегация в лице председателя колхоза

«Қасқа» Жуматаев Каскен, Есенберген и др. которые заявили что у нас баев нет, - задержанные вами Мергенбаев, Аманбаев колхозники – и мы их не отпустим, при отправке баев из аула они собрались и угрожали нападением. Несмотря на угрозы, баи были направлены в Атбасар. Во время пути следования Есенберген в числе 20-30 человек снова пытался сделать нападение и освободить баев, но более категорические предупреждения в случае нападения «будем стрелять» преследовать бросили. По добытым в райе сведениям видно, что – в ауле № 15 Кокчетавского района живут не только баи нашего района, но и других районов. Бежавшие баи живут в 15 ауле под видом бедняков и колхозников, местная администрация способствует их укрывательству, лишь только потому, что они растратили на них по 6 пудов семфонда и они выплотели. Задержанные баи заключены под стражу по делу ведется расследование».

4 зерттеу тобының есептік кезең бойынша жасаған қорытындысы. Жабық мұрағат қорлары -1916-1930 жылдары Қазақстаннан кетуге мәжбүр болған қазақстандық босқындар туралы ғылымда әлі күнге дейін толық түсініктің болмауының бірінші және басты себебі болып табылады. Қазір Ақмола облысының мемлекеттік мұрағатында 1916-1930 жылдардағы Ақмола облысы халқының босқындары туралы тікелей немесе жанама мәліметтер болуы мүмкін бірде-бір маңызды мұрағаттық құжат жоқ деп сеніммен айта аламыз. Сондықтан топ мүшелерін Солтүстік Қазақстан, Қарағанды және ҚР Орталық мемлекеттік мұрағаттарына және т.б. зерттеу іссапарларына жіберу маңызды, онда сол жылдардағы оқиғаларды толық көрсете алатын құжаттар бар. Көріп отырғаныңыздай, біздің алдымызда тұрған міндеттер өте көп уақытты қажет етеді, алдыңғы кезеңде кең құжаттық негізде жүйелі түрде шешілген жоқ. Мемлекеттік террор мен қуғын-сүргіннен өзінің дәстүрлі тұратын жерінен, оның ішінде 1916-1930 жылдары Қазақстаннан тысқары

жерлерден қашқан ұлттық құрам мен халық санын белгілеу міндеті тұр. Географиялық, әлеуметтік-экономикалық және т.б. ескере отырып, біз босқындардың негізгі контингентінің негізгі бағыты Ресей Федерациясының Омбы, Қорған, Челябин және Тюмень облыстары болды деп болжай аламыз. Сондықтан да дәл осы шекаралас өңірлер мен облыстардың архивтеріне ғылыми-далалық экспедициялар мен ғылыми іссапарлар ұйымдастырудың маңызы зор. Мемлекеттік шекарадан өту кезінде ұсталған босқындарға ОГПУ–НКВД жүргізген істерді анықтау, сондай-ақ аштықтан, суықтан және аурулардан, әсіресе балалар мен қарт адамдардан қаза тапқан босқындардың шамамен санын анықтау қажет. Сондай-ақ, тұрақты кеңес армиясымен, ОГПУ-НКВД әскерлерімен және шекарашылармен әскери қақтығыстарда босқындардың мүліктік шығындары мен олардың Ресеймен, Моңғолиямен, Қытаймен, Иранмен, Ауғанстанмен мемлекеттік шекарадан өтуі кезіндегі өлімін ескеру қажет. ОГПУ-НКВД құжаттарына тікелей қол жеткізу қажет, онда дипломатиялық арналар арқылы босқындар мен көрші елдердің наразылықтары туралы кеңестік консулдықтардың кеңестік шекарашылар мен ОГПУ–НКВД әскерлері қудалаған кезде шет мемлекеттердің аумағында қазақстандық босқындардың атылғанын растайтын мәліметтер болуы мүмкін.

МРНТИ 03.23.55

**ПОЛИТИЧЕСКИЕ РЕПРЕССИИ КАЗАХОВ: АНАЛИЗ БАЗЫ ДАННЫХ
ПО КНИГАМ ПАМЯТИ АЛТАЙСКОГО КРАЯ**

Балтабаева Күлғазира Нурановна

кандидат исторических наук, Исполнительный директор Ассоциации выпускников
КазНУ им. аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан, E-mail: kulgasira_777@mail.ru

Аннотация. Рассмотрены репрессии казахов в Алтайском крае, «преступления» которых квалифицировались по ст. 58 Уголовного кодекса РСФСР и определялись государственными и судебными органами как политические. Представлен статистический анализ по 159-ти осужденным казахов за 1929–1950 годы (без Ойротии). Выявлены региональные особенности социального портрета репрессированных. Дан анализ хода репрессий, темпов ведения следствия и последующей реабилитации.

Ключевые слова: РСФСР, Алтайский край, Ойротия, казахи, политические репрессии, микроистория, социальный портрет, реабилитация

ГТАХР 03.23.55

**ҚАЗАҚТАРДЫҢ САЯСИ ҚУҒЫН-СҮРГІНІ: АЛТАЙ ӨЛКЕСІНІҢ ЕСТЕЛІК
КІТАПТАРЫ БОЙЫНША ДЕРЕККӨЗДЕР БАЗАСЫН ТАЛДАУ**

Балтабаева Күлғазира Нуранқызы

тарих ғылымдарының кандидаты, аль-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Түлектер қауымдастығының атқарушы директоры, Алматы қ., Қазақстан
E-mail: kulgasira_777@mail.ru

Түйіндеме. Алтай өлкесіндегі қазақтарға қатысты қуғын-сүргін, яғни РКФСР Қылмыстық кодексінің 58 бабы бойынша анықталған сондай-ақ, соттан тыс немесе сот органдарымен саяси қылмыстар ретінде белгіленген «қарастырылған. 1929–1950 жылдары сотталған (Ойротиясыз) 159 қазақтар бойынша статистикалық талдау ұсынылған. Қуғын-сүргінге ұшырағандардың әлеуметтік-экономикалық ерекшелігіне қарай нақтыланған. Қуғын-сүргін, тергеу жүргізу қарсаңындағы барыстарына талдау берілген.

Кілт сөздер: РКФСР, Алтай өлкесі, қазақтар, саяси қуғын-сүргін, микроистория, әлеуметтік бейне, ақтау

Активация
Чтобы активировать
раздел "Пара

Осы күндері 1916-1930 жылдары Қазақстаннан кетуге мәжбүр болған босқындарды Ақтау бойынша ұсыныстарды зерделеу, дайындау және енгізу жөніндегі жұмыс тобының жетекшісі Күлғазира Балтабаева Ақмола облысы бойынша аймақтық 1916-1930 жылдары Ақмолалық босқындарды зерттеу тобының жетекшісі Уалиев Талапкер Асқарұлына онлайн форматта консультациялық кеңес берді.

Күлғазира Нұранқызы Балтабаева - тарих ғылымдарының кандидаты, Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-ің Түлектер қауымдастығының атқарушы директоры, ҚазҰУ мен Новосибирск мемлекеттік университетінің аспирантура күндізгі бөлігінің түлегі. Зерттеуші Қазақстанда Жалпы тарих бойынша алғашқы тарих ғылымының докторы болған, қазақстандық жалпы

тарих мамандарының патриархы Яков Давидович Серовайскийдің шәкірті, Нұрболат Едігеұлы Масанов, Хангелді Махмұтұлы Абжанов, Жарас Ақышұлы Ермекбаев, Сайын Молдағалиұлы Борбасов сынды танымал ғалымдармен студенттік жылдары бірге дәріс тыңдап, білім алып, шыңдалған ғалым. «Казахи и татары Западной Сибири. 1919-1932 гг.» (Ғылым, 1992), «Казахская диаспора и репатриация. 1991-2012», (соавторлықта, 2015 жыл) «Қазақ диаспорасы және репатриация. 1991-2012» (соавторлықта, 2016 жыл) сияқты монографиялардың және т.б. еңбектердің авторы.

Консультация барысында Күлғазира Нұранқызы Ақмола облысы аймақтық зерттеу тобының мүшелеріне саяси қуғын-сүргін жылдары туған жерді тастап, бас сауғалап қашуға мәжбүр болған босқындар жайлы мәліметтерді қай жерден, қалай табуға болатынын, архивтік құжаттармен қалай жұмыс жасау керек екені жайлы нақты кеңестер берді. Жергілікті зерттеушілермен жіберілген қателіктерді де көрсетіп, жұмысты тиімді ұйымдастырудың жолдарын көрсетті. Соның ішінде зерттеу жұмысын архив қорларынан емес, жергілікті өлкелік кітапханалардан бастау керектігіне баса назар аударды. Архив құжаттарының жазу стилі мен тіпті ондағы «қателіктерді» сол қалпында (түпнұсқалық вариантты сақтау үшін) жазып, көшіріп отыру қажеттігін айта келе, босқындардың қашу бағыттары мен жылдары бойынша жеке категория-санаттар белгілеп, арнайы тізім жасау жайлы ұсыныс-ойларымен бөлісті.

Консультация соңында ғалым, жергілікті зерттеушілерге көмекші құрал ретінде ғылыми әдебиеттермен бөлісіп, қандай да бір сұрақтар туындаған сәтте хабарласып тұруын сұрады.

Жалпы, Күлғазира Нұранқызымен өткен консультациялық сағат бізге ерекше әсер қалдырды. Ғалым өзінің ашық мәдениетімен, жайдары мінезімен, адамгершілік қатынасымен, тазалығымен тәнті етті. <https://www.facebook.com/tarichkz/posts/4554544287930339>

Саяси қуғын-сүргін құрбандары – дәстүрлі дін өкілдерін ақтау бойынша 5 зерттеу тобының жұмысы (Бексеитова А.Т., Төлепберген Ф.М., Карсакова Г.Б.)

Зерттеу жұмыстары негізінен Ақмола облысы мемлекеттік архивінде жүргізілді. Жұмыс барысында № 54 қордың істері қарастырылды, соның ішінде Көкшетау уезінің Красная болысы мен Рузаев болысының діни қауымдастықтарының жеке уставтары, хаттамалары мен осы қауымдастықтардың құрамына кірген адамдардың жеке тізімдері көшіріліп, талдаудан өтті. Құжаттарда келісім-шарттар туралы ақпарат, сондай-ақ діни қызметкерлердің және діни бірлестіктер мүшелерінің тізімдері және шіркеу мүліктерінің тізімдері бар. Осы құжаттарда Мұсылман қырғыз діни қауымдастығы жайлы, Чистополье православ шіркеуінің діни қауымдастығы, Қазан шіркеуі Богородицасы діни қауымы, Красная болысының Ефимов шіркеуінің православ қауымы, христиандық православтық діни қауымдар жайлы мәліметтер бар.

№3 қорының құжаттары Ақмолагубкомы ЖКП (жұмысшы-крестьян партиясы) Құпия отырысының №2 хаттамасы бар. Хаттамада ВЧК

(Всероссийская чрезвычайная комиссия) өкілімен бекітілген үлкен коллегияның қаулысы бойынша жолдас Полторыхинді (Губчека қызметкері) өлім жазасына кесіліп, атылғаны жайлы деректер бар.

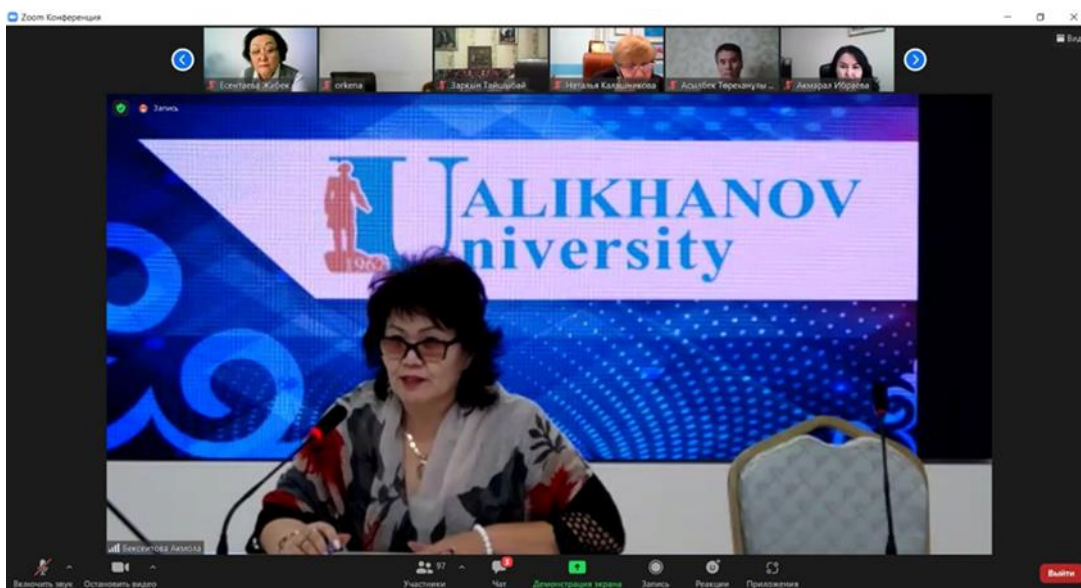
№14 қордың 1 тізімінің №2 ісінде Ақмола аудандық бақылау комиссиясының партиялық үштігі хаттамаларының үзінділері бар. В Ақмола облыстық мұрағатының 1418 қорында Көкшетау қаласының бұрынғы күзетшісі Елена ауылының тұрғыны 48 жастағы Вавилин Порфирий Михайловичтің ісі бар. Тұтқындау кезінде ол жергілікті шіркеудің басшысы болды. РСФСР ҚК 68-бабы ауыр бойынша сотталған. (68-бап-бұзушылықтар азаматтардың ұлттық және діни белгілері бойынша теңдігі). Осы зұлматты жылдары тек діни қызметкерлер ғана емес, қарапайым приходшылар да сотталып, қуғынға ұшырады. Мысалға, Көкшетау ауданы Еленовка ауылының тұрғыны Артамонов Исидор 1931 жылдың 16 сәуірінде ОГПУ арнайы шешімімен кулацкий элемент ретінде танылды. Ал шындығына келсек, Артамонов Исидор өте бай адам болмаған, бірақ ауылдастары арасында үлкен беделге ие тұрғын, жергілікті қоғамдастықтың православие дініне белсенді сенетін христиан болған екен.

Қазіргі уақытта топ діни Култ қызметшілерінің және діни қауымдар мүшелерінің сауалнамалары мен тізімдерін зерделеуде. Жұмыс тобының жұмысы барысында құжаттар мазмұнының анық болмауына (көшірмелердің болуы) байланысты мұрағаттық материалдарды зерттеудің қиындығы белгіленеді.

5 зерттеу тобының қорытындысы. Бүгінде архивтің бұрын жабылған қорларының ашылуы діни сенімдері үшін қуғын-сүргінге ұшыраған адамдардың тағдырын анықтау үшін қолайлы мүмкіндіктер жасайды. Жұмыс барысында біз облыстық мұрағатта діни мекемелердің қызметіне арналған арнайы қорлар мен тұлғаларды кездестірмедік. Осы себепті мұрағаттың әртүрлі қорлары бойынша материалдарды жинауға тура келеді. Бестөбе кентінің маңында бұзылған Нецветаевка проваслав шіркеуі туралы ауызша деректер бар. Жергілікті аудандық мұрағаттардың қорларын қарастыру қажет, бұрынғы Діни ғимараттардың орындары бойынша далалық зерттеулер ұйымдастырудың маңызы зор. Сонымен қатар, топ жетекшісі Бексейітова Ақбота Тастамбекқызы есептік мерзім аясында Мемлекеттік комиссияның республикалық онлайн-семинарына бас баяндама оқып, Жобалық кеңсемен жүргізіліп жатқан жұмыстар жайлы есеп берді.

Аталмыш онлайн-семинар 21 қыркүйек күні Ақмола облысы Ішкі саясат басқармасының ұйымдастыруымен саяси қуғын-сүргін құрбандарын толық ақтау бойынша құрылған Мемлекеттік комиссияның «Ақталмаған құрбандар мен ГУЛАГ лагерлерінде болған зардап шеккендерді ақтау бойынша ұсыныстар құру» бағыты бойынша өтті. Кезекті республикалық семинар отырысын дәстүрлі түрде Мемлекеттік комиссияның қызметін сүйемелдеу бойынша жобалық кеңсенің жетекшісі Сабыр Ахметжанұлы Қасымов ашып, модератор ретінде іс-шараны басқарып жүргізді. Саяси қуғын-сүргін құрбандарын ақтау бойынша жүргізіліп жатқан істердің жалпы

барысы жайлы Ақмола облысын әкімінің орынбасары Мысырәлімова Айна Ермекқызы тоқталып, өңірлік комиссияның негізгі жұмыс бағыттарын атап өтті.

Сведения о сохранившихся зданиях, территориях лагерей

№	Лагерь	Точный адрес	Что сохранилось	Предложения по установлению памятных знаков, мемориала, созданию музея и т.д.
1	Колония № 14 НКВД 3 отделения	с.Приречное Зерендинский район, Ақмолинской области	1.Баракы 2.Мед.пункт 3.Погреба	Установление монумента
2	ОЛП-3 МВД	с. Ульгули Зерендинский район, Ақмолинской области	1.Фундаменты барака 2.Строение печи	Памятники жертвам политических репрессий
3	«Озерное»	с. Симферополь	Водонапорная башня	Активация Шығарым Ибраһимов атындағы мемориалының құрылымы

Аталмыш семинар отырысына басты баяндаманы Ақмола облысы саяси қуғын-сүргіндерді ақтау аймақтық комиссиясының мүшесі, тарих ғылымдарының кандидаты, профессор міндетін атқарушы, Ш. Уәлиханов университеті пединститутының директоры Бексейітова Ақбота Тастамбекқызы есептік бас баянадама жасады. Ақбота Тастамбекқызы өз баяндамасында зұлматты жылдары Ақмола облысы аймағында құрылған лагерьлерге қатысты осыған дейін ғылыми айналымға еңбеген тың материалдар мен деректерді ортаға ұсынып, Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті жанында құрылған Саяси қуғын-сүргін құрбандарын ақтау жөніндегі Жобалық кеңсе ғалымдарының лагерлер орындарына жасаған ғылыми экспедицияларының нәтижелерімен бөлісті.

Предложения по совершенствованию работы реабилитации заключенных в лагерях региона казахстанцев

- Установить местонахождения не выявленных лагерей на территории Акмолинской области
- Создать туристический маршрут, дополнив карту лагерей
- Установить памятное сооружение (обелиск, стеллу) на могилах найденных возле лагеря «Ключи»
- Установка номера лагерей «Озерный» и «Ключи»
- Исследовать с посольством Японии лагерь «Озерный»
- Организация и проведение выездной международной научно-практической конференции на местах лагерей

Активация Windows
Чтобы активировать Windows, обратитесь к агенту поддержки.

Баяндама соңында Ақбота Тастамбекқызы лагерлер орнын сақтап, олардың картасын жасап, туристік маршруттар құру, лагерьдің бойында жерленген қуғын-сүргін құрбандарға арнап тарихи ескерткіш орнату және т.б. маңызды ұсыныстарымен бөлісіп, мемлекеттік комиссия мүшелерінің қолдауына ие болды. Іс-шара соңында Сабыр Ахметжанұлы Қасымов Ақбота Тастамбекқызының баяндамасына жоғары баға беріп, Ақмола облысы саяси қуғын-сүргін құрбандарын ақтау аймақтық комиссиясының мүшелеріне атқарған жұмыстары үшін алғыс айттып, ғылыми-шығармашылық ізденіс жолында табыс тіледі.

Карта Колоний

1939-1945 жылдары фашистік Германия мен басқа да еуропа елдерінің тұтқынында болған әскери тұтқындарды ақтау бойынша 6 зерттеу тобы (Шарипов А.А., Тюлеубаева О.С.) Алтыншы жұмыс тобы

1939-1945 жылдары фашистік Германия мен басқа да еуропа елдерінің тұтқынында қалған, босатылғаннан кейін кеңестік жазалау органдары қуғын-сүргінге ұшыраған қазақстандық әскери тұтқындарды ақтау бағыты бойынша жұмыс істейді.

Есептік кезеңде 6 топ құрамы Ақмола облыстық мұрағатының қорларын зерттеді. Соғыс жылдары әскери тұтқын болған біздің отандастарымыз туралы аталған мұрағаттан тікелей деректер табылған жоқ. Алайда, біздің облыс аумағында 1941 жылдың күзінде қалыптаса бастаған және 1942 жылдың сәуірінде майданға жіберілген қатардағы және сержанттық құрам бойынша 106 қазақ кавалериялық дивизиясының тізімі табылды. Тізімдер 58 мұрағаттық парақтан тұрады және көшірме болып табылады, бұл жұмысты қиындатады, оқуға қиын және оқылмайтын жазбалар кездеседі. Қазіргі уақытта біздің топ тізімдерді зерттейді, сондай-ақ сарбаздардың тағдыры туралы ресми мәліметтерді қамтитын «Мемориал» порталы арқылы тексереді. Нәтижесінде тұтқынға алынған және жаудың тұтқында болған қазақстандықтар туралы мәліметтер табылды. Бұл адамдардың тағдыры әлі белгісіз.

Ақмола облысы Қорғаныс істері жөніндегі департаменті бастығының орынбасары хабарлағандай, 106 қазақ кавалериялық дивизиясының тағдыры оларға белгісіз. ҰОС жылдары әскери комиссариатпен әскерге шақырылушылардың тізімі ғана жасалды және олар шұғыл түрде, медициналық тексерусіз және т.б. шақырылды. Олар қосымша ақпарат бере алмайды.

Біз зерделеп жатқан бағытты неғұрлым толық зерттеу үшін сүзгілеу лагерьлеріне жіберілген және Отанын сатқаны үшін негізсіз айыпталған және лагерьлер мен түрмелерде болған Қазақстанның әскери тұтқындарының тізімдерін зерттеу үшін ҚР ІІМ арнаулы мемлекеттік мұрағатында жұмысты жалғастыру қажет деп санаймыз. Олардың көпшілігі осы уақытқа дейін қалпына келтірілмеген.

О.Төлебаева Ақмола облысы полиция департаментінің арнайы мұрағатына рұқсат алу үшін қажетті құжаттарды Ақмола облысының әкімдігіне тапсырды.

6 топ зерттеу құрамы – Шарипов А.А., Төлебаева О.С. фашистік Германия тұтқынында қалған, содан кейін Кеңес сотымен сотталған қазақстандықтарды іздестіруді жалғастыруда.

2021 жылғы 9 қыркүйекте ҚР Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Ақмола облысы бойынша департаментіне Ұлы Отан соғысы жылдарында тұтқында болған, содан кейін босатылғаннан кейін Кеңес сотымен сотталған Ақмола облысының тұрғындары туралы ақпарат беру туралы сұрау жіберілді. ҰҚКД хабарламасы бойынша сұраныс Ақмола облысының полиция департаментіне жолданды. Орындау мерзімі 2021 жылғы 6 қазан.

Ақмола облыстық архивінен Көкшетау қаласында Кеңеске қарсы үгіт-насихат жүргізгені үшін сотталған арнайы қоныс аударушылардың бақылау істері табылды. Жеке істерде соттардың хаттамалары мен үкімдері бар. Сонымен қатар, жеке істерде олардың қалпына келтірілгені туралы ақпарат жоқ.

Алтыншы топ Ақмола облыстық мұрағатынан ақпарат іздеуді жалғастырады, атап айтқанда жабық баяндамаларды, Көкшетау және Ақмола облыстық партия комитеттері жиналысының біздің өлкеміздің коммунистері туралы хаттамаларын зерттейді.

Саяси сөз сөйлеу, көпшілік алдында баяндама жасау, және сонымен қатар, қызметтік, ғылыми, мәдени және өзге де салалар бойынша қуғын-сүргінге ұшыраған тұлғаларды зерттеу бойынша – 7 зерттеу тобы (*Осинова Ж.Қ., Киккаринов Е.Б., Салимов А.Қ.*).

Есептік кезең аралығында 7 зерттеу топ құрамы Ақмола облысы мемлекеттік архивінің қорларымен жұмыс істеді. Соның ішінде зерттеушілердің назарын 1277 қор, «30-40 жылдардағы қуғын-сүргін құрбандары және олардың туыстары туралы құжаттар жинағы», 1 тізім, 16 іс қызықтырды.

Топтама 1991 жылы құрылған, жаппай қуғын-сүргін кезінде қуғын-сүргінге ұшыраған және Қазақстанға күштеп жер аударылған азаматтар мен олардың отбасы мүшелері туралы құжаттардан тұрады. Жинақта Р-17 еңбекпен түзету лагерінің (КСРО ІІМ Карлаг Ақмола бөлімшесі) (Алжир) бұрынғы тұтқындарының, Ақмола облысына арнайы қоныс аударушылар ретінде жер аударылған азаматтардың хаттамалары, өмірбаяндық анықтамалары, хаттары, сауалнамалары бар.

Сонымен қатар келесі 9 іс қарастырылды:

1 Қор 1277, 1-тізімдеме, 2-іс. Р-17 түзеу-еңбек лагерінің (КСРО ПМ Карлаг Ақмола бөлімшесінің («Алжир») бұрынғы тұтқыны Безуголова-Тайгаринова Ефросинья Васильевнаға өмірбаяндық анықтама.

2. Қор 1277, 1-тізімдеме, 3-іс. Бұрынғы Р-17 еңбекпен түзету лагерінің (КСРО ПМ Карлаг Ақмола бөлімшесінің («Алжир») жасағы Воронковаға-Богданец Наталья Борисовнаға өмірбаяндық анықтама.

3. Қор 1277, 1-тізімдеме, 4-іс. Р-17 еңбекпен түзету лагерінің (КСРО ПМ Карлагының («Алжир») Ақмола бөлімшесінің) күзетінде жұмыс істеген НКВД органдарының бұрынғы қызметкері Савчук Григорий Михайловичке өмірбаяндық анықтама.

4. Қор 1277, 1-тізімдеме, 7-іс. Косталевская (Карпович) Тамара Владимировнаның (Мәскеу қ.) Ақмола облысының мемлекеттік мұрағатына келіп түскен ІІБ-ға Карлагтың Ақмола бөлімшесінде (26-шы нүкте) оның туу фактісін растау және сол жерде сілтеме жасау туралы өтініші.

5. Қор 1277, 1-тізімдеме, 8-іс. Гурчинский Богдан Францевичтің (Польша) Солтүстік қазақстан облысы ІІБ арнайы елді мекенде болуы және Ақмола-Қарталы т.ж. құрылысында жұмыс туралы хаты.

6. Қор 1277, 1-тізімдеме, 9-іс. Борис Львович қышқылының (Молдова Республикасының, Кишинев қаласының) Целиноград облысының мемлекеттік мұрағатына 1938-1940 жылдары Сандықтау және басқа да балалар үйлерінде болу фактісін растау туралы мәлімдемесі.

7. 7. Қор 1277, 1-тізімдеме, 10-іс. Шестеренкина Липа Францевнаның (Саратов қ.) Ақмола облысының мемлекеттік мұрағатына түскен Атбасар АІІБ-не Атбасар ауданы Спасск ауылында сілтеме жасау туралы құжатты жіберу туралы хаты.

8. Қор 1277, 1-тізімдеме, 13-іс. Эммануэль Ивановичтің (Ақмола облысы Макинск қаласы) Ақмола облысының мемлекеттік мұрағатына 1941-1945 жылдардағы Ұлы Отан соғысы жылдарында еңбек еткендігін растау туралы өтініші

9. Қор 1277, 1-тізімдеме, 15-іс. Усов Никодим Игнатович – қуғын-сүргінге ұшырағандардың отбасы мүшесі және Ақмола облысы, ауданның Бестөбе кентіне жіберілген Стемито туралы құжаттар (хаттар, сауалнама, тінту хаттамасы).

10. Қор 3260. 1930 жылдары қуғын-сүргінге ұшыраған кандидаттар мен КОКП мүшелерінің жеке істері.

11. Қор 3260, 57-тізімдеме, 73-іс. 30-40, 50-жылдардың басында негізсіз қуғын-сүргінге ұшырағандарды ақтау мәселелері бойынша жоғары тұрған органдармен хат алмасу.

Бұл істе барлық коммунистер партияда қалпына келтірілмегені туралы ақпарат бар. Мұндай коммунистердің істерін қайта қарау үшін Қазақстан Компартиясы ОК жанындағы Партия тарихы институтының мұрағатынан сұрау керек.

12. Қор 3260, 57-тізімдеме, 72-іс. 30-40, 50-жылдардың басында негізсіз қуғын-сүргінге ұшырағандарды партиялық оңалту мәселелері бойынша материалдар.

Беялов Асия партия құжаттарын тексеру кезінде 1935 жылы 19 желтоқсанда партиядан шығарылды. Кейіннен Билялов А. сот жауапкершілігіне тартылып, жаза мерзімін өтеген. Бірақ «хрущевтік ақтау» кезеңінде партия құрамына қалпына келтірілмеді. Билялов А. КОКП Бүкілодақтық 19 конференциясына жүгінді, КОКП Бас хатшысы Горбачев М.С.-ке Билаловтың адал есімін қалпына келтіру жайлы жазған хаты және өзге де барлық әрекеттері нәтижесіз болып шыққан.

72-істе коммунист Е. Казбеков 1938 жылғы 15 тамыздағы хаттамадан үзінді бар.;

а) ата-аналардың әлеуметтік жағдайын жасыруда;

б) өзінің ағасы Ж. Қарыбаевты партия ұйымынан және әлеуметтік жағдайынан жасыру;

в) бай элементтеріне дем беру, алдын-ала жұмыс істеді.колхоз, байды Мемлекеттік салық салудан жасырды;

г) «Еңбек» ауылының молдасынан ҚР Зеренді ауданынан шығарылған Баймаевқа оң анықтама беру.

Семей қаласында 10 қыркүйекте «1920-1950 жылдардағы Кеңес саясаты: жас тарихшылардың көзімен» республикалық форумы өтті. Оған 7 зерттеу тобының мүшесі Салимов Арғын Қайыргелдіұлы «XX ғасырдың 20-30 жылдардағы Кеңес үкіметінің байлар мен кулактарды тап ретінде жою саясаты» атты баяндамамен қатысты.Форумды ұйымдастырушылар – «Салауат» Шығыс Қазақстан облыстық жастар қоғамдық бірлестігі және Әлихан Бөкейхан университеті. Ғылыми жиын «Тарих ақтаңдақтары: саяси қуғын-сүргін құрбандарын толық ақтау» республикалық жобасы аясында ұйымдастырылды.

7 –ші зерттеу топ құрамдарының ұсыныстары: алдағы уақытта байлар мен молдаларға өол ұшын созып көмек берген коммунистердің істерін қарау керек. Коммунистердің көпшілігінің жеке істері Алматы қаласында, Тұңғыш Президент қорында сақталуда, зерттеушілерді Ақмола облыстық мұрағатының қорларымен салыстыру үшін іссапарға жіберу қажет.

Осылайша, есептік кезең аралығында барлық 7 зерттеу топтары өз бағыттары бойынша жоспарлы түрде өз жұмыстарын жүргізіп, біршама айтарлықтай аралық нәтижелерге қол жеткізгеніне көз жеткізе аламыз. Әр топтың өз жеке дара дербес жұмыс жоспары бар (соның ішінде медиажоспар), апта сайын барлық топтар жиналып, аралық қорытынды отырыстар жасайды. Осы отырыстарда зерттеушілердің жұмыс мақсат-міндеттері талқыланып, орын алған мәселелердің өзара шешу амалдары қарастырылады.

Мысалға, есептік кезең ішінде ағымдағы жылдың **14 маусымында, 22 шілдесінде, 5-9-19 тамызында, 14-23 қыркүйегінде** саяси қуғын-сүргін құрбандарын ақтау жөніндегі өңірлік комиссия **Жобалық кеңсесінің кезекті отырыстары** өтті. Қазіргі уақытта жұмыс топтары біздің халқымыздың қайғылы беттерін қуәландыратын мұрағаттық құжаттардың үлкен қорын зерттеді. Өңірлік мұрағаттар қорларын мұқият талдау барысында саяси қуғын-сүргін құрбандарын ақтау фактілері анықталуда.

Өңірлік комиссияның жұмысы өткен жүзжылдықтағы оқиғалар туралы барлық ақпаратты зерделеуге жүйелі көзқарасты көздейді. Осы қызмет аясында жұмыс топтарының өкілдері қуғын-сүргінге ұшырағандардың

куәгерлерін, туыстары мен жақындарын іздестіруде. Облыс аумағында бүгінгі күнге дейін белгісіз Жерлеу орындарын, лагерьлер мен түрмелерді іздестіру жан-жақты жүргізілуде.

Отырыс барысында Жобалық кеңсенің және жұмыс топтарының жұмыс жоспары талқыланып, қаралды. Бүгінгі таңда БАҚ адам, қоғам және мемлекет өмірінде үлкен рөл атқарады. Адамдар ақпарат көздерінің арқасында үлкен ақпарат алады. Осыған байланысты өңірлік комиссияның жұмысы БАҚ-та жан-жақты көрініс табады. Жұмыс топтарының өкілдері теледидарда бірнеше рет сөз сөйледі, журналдар мен мерзімді басылымдар беттерінде бірқатар мақалалар жариялады. Сондай-ақ, азаматтар Facebook-тегі «Тарих жолдары» парақшасында «Ақмола облысы саяси қуғын-сүргін құрбандарын ақтау» тобында ақпарат алу және бөлісу мүмкіндігіне ие. Осы жұмыс аясында жобалық кеңсенің үйлестірушісі А. А. Сейітқасымов жұмыс топтарының Медиа-жоспарын әзірлеу бойынша ұсыныстар берді.

Ш. Уәлиханов атындағы
Көкшетау университеті
Саяси қуғын-сүргін
құрбандарын ақтау жөніндегі
Жобалық кеңсе координаторы

Сейтқасымов А.А.

